

ЛІТЕРАТУРА

1. Лосев А.Ф. Бытие – Имя – Космос. – М.: Мысль, 1993.
2. Нечепоренко Л.С. Твоя Доля – в твоїх руках / Педагогіка для всіх/. – Харків: ХДУ, 1995. – 206 с.
3. Нечепоренко Л.С. Педагогічна майстерність. Монографія. – Харків.: Видавничий центр ХНУ, 2004. – 276 с.
4. Кравцова Л.О., Манойло І.С. Естетичне виховання засобами мовленнєвої культури. Збірник наукових праць «Наукові записки кафедри педагогіки», Випуск XXVIII, Частина 2, 2012. – С.108-113.
5. Веретенко Т.Г., Манойло І.С. Педагогічний тренінг: Навчальний посібник / 2-е вид., перер. та доп. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. – 128 с.

УДК 37. 011. 3: 316. 362 (510)

ОСОБЛИВОСТІ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ В КИТАЇ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Ляо Цайчжи

*Північно-західний педагогічний університет,
м. Ланьчжоу, Китай*

ОСОБЛИВОСТІ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ В КИТАЇ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Ляо Цайчжи

У статті розглядаються особливості традиційного родинного виховання в Китаї та деякі зміни, які відбулися в китайській сім'ї за останні десятиріччя. Висвітлюється трудове, фізичне, морально-етичне, розумове та естетичне виховання дитини у сім'ї.

Ключові слова: Китай, родинне виховання, трудове виховання, фізичне виховання, морально-етичне виховання, розумове виховання, естетичне виховання.

Ляо Цайчжи

ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ В КИТАЕ: ТРАДИЦИИ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Ляо Цайчжи

В статье рассматриваются особенности традиционного семейного воспитания в Китае и изменения, которые произошли в китайской семье в последние десятилетия. Освещается трудовое, физическое, морально-этическое, умственное и эстетическое воспитание ребенка в семье.

Ключевые слова: Китай, семейное воспитание, трудовое воспитание, физическое воспитание, морально-этическое воспитание, умственное воспитание, эстетическое воспитание.

FEATURES OF DOMESTIC EDUCATION ARE IN CHINA: TRADITIONS END CONTEMPORANEITY

Liao Caizhi

The features of traditional domestic education in China and changes that happened in Chinese family in the last decades are examined in the article. Labour,

physical, mental and ethical, mental and aesthetic education of child is illuminated in family.

Keywords: China, domestic education, labour education, physical education, mental and ethical education, mental education, aesthetic education.

У всі часи та у всіх народів родинне виховання посідало важливе місце в становленні особистості. Воно є підґрунтям поведінки та світогляду людини. Розуміння людини іншої національної культури стає більш досконалим, якщо відомі витоки її дій. Ці витоки знаходяться перш за все в родинному вихованні. У ХХІ столітті, коли міграційні процеси стають рисою нашого часу, а міжкультурне спілкування потребує толерантного ставлення до представників різного етносу, пізнання особливостей родинних стосунків і принципів родинного виховання може стати основою порозуміння між народами.

Метою нашої статті є висвітлення особливостей традиційного родинного виховання у Китаї та деяких змін, які відбулися в китайській сім'ї за останні десятиріччя.

Аналіз досліджень та публікацій з теми. Теорія виховання дітей у сім'ї – здобуток педагогіки Нового часу. Як відомо, одним з перших досліджував досвід родинного виховання Я. Коменський (ідея «материнської школи»). Значний внесок у розробку питань родинного виховання зробили вітчизняні мислителі та педагоги Г.С. Сковорода, О.В. Духнович, К.Д. Ушинський, Г. Ващенко, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, М.Г. Стельмахович, В.Г. Поставий, Т.О. Алексеєнко, Т. Кравченко, О. Храмова та ін. [23].

Початок вивченню китайської сім'ї та особливостей виховання в ній поклали ще Конфуцій, Менци, Сюньци та їх послідовники [5; 15]. Питання родинного виховання й освіти завжди були у центрі педагогічних досліджень китайських науковців. У новітні часи зазначені проблеми досліджують Лу Сінь, Шень Гуаньцюнь, Го Циця, Чжу Чисінь, Кун Течен та ін. [2; 6; 9; 10; 11; 14; 22; 24]. Останнім часом окремі питання, що стосуються родинного виховання в Китаї, висвітлювалися в дисертаційних роботах Ван Ніна (ціннісні орієнтири китайської молоді ХХ ст.), Ван Цзилу (особливості фізичного виховання в Китаї і Росії), Лю Сяояня (особливе і загальне у досвіді гуманітаризації освіти в Росії і КНР за останні десятиріччя) [25].

Теорія та практика родинного виховання в Китаї вперше стала об'єктом глибокого конструктивно-критичного аналізу європейських дослідників наприкінці ХІХ-на початку ХХ ст., коли було встановлено, що чи не найважливішим чинником соціально-економічного прогресу цієї країни є відповідно організована система виховання.

Російські та українські науковці теж багато уваги приділяли виявленню місця родинного виховання у китайському суспільстві. У публікаціях радянського періоду система виховання в китайських сім'ях висвітлювалася у монографії російського науковця-синолога В. Малявіна «Китайская цивилизация» [12], в якій обґрунтовуються оригінальні погляди на природу китайської цивілізації; у праці цього ж автора «Сумерки дао. Культура Китая на пороге нового времени» [13], що містить цінні відомості про традиції, художню куль-

туру, побут Китаю, його мистецтво і світосприйняття; у монографіях В. Сідіхменова «Китай: страницы пришлого» [19] та «Китай: общество и традиции» [20], в яких на основі літературних і документальних джерел характеризуються звичаї, родинний уклад, обряди китайців XVII-початку XX ст.; у збірнику праць синологів І. Баранова «Верования и обычаи китайцев» [1], що містить унікальний матеріал, зібраний автором за півстоліття роботи в Китаї, щодо народних свят, обрядів, побуту, звичаїв китайських землеробів, рибалок і ремісників, божеств китайського пантеону, уявлень про потойбічний світ і світ снів тощо, а також у книгах Л. Васильєва «История и культура Китая» [3] та «Культы, религии, традиции в Китае» [4], у яких автор досліджує ці питання з давніх часів до нашого часу.

Початком досліджень Китаю українськими вченими можна вважати книгу Ю.Л. Чшківського «Путешествие в Китай через Монголию 1820 и 1821 гг.», записи І. Коростовця та щоденники лікаря Й.П. Войцехівського, які довгий час жили та працювали в Китаї у XIX столітті. На початку XX століття в Харбіні діяв „Український клуб“, який не лише допомагав українцям, що в зв'язку з політичними негараздами в Росії опинилися на території Китаю, але і проводив та субсидював дослідження в галузі китайської мови, побуту, національної освіти [8].

Виклад змісту дослідження. Виховання у дитини любові і поваги до праці споконвіку вважалося у Китаї основним обов'язком родини. Діти з раннього віку допомагали батькам вести домашнє господарство, набуваючи професійного досвіду та навичок. У сім'ях, що належали до середніх верств населення, хлопчики з 14-15-ти років залучалися до трудової діяльності. Дівчатка, крім того, доглядали молодших. Китайська народна педагогіка завжди наголошувала, що праця повинна бути творчою, цікавою і посильною. Але у бідних сім'ях вона часто була обтяжливою. Важкі умови життя вимагали від батьків залучати дітей до праці уже з 7-8 років [11].

Трудове виховання узгоджувалося з основними принципами народної і наукової педагогіки Китаю, зокрема, з принципами гуманізму і поваги до особистості; з принципами природовідповідності, тобто узгодженості виховного впливу праці з індивідуальними, віковими

особливостями і статтю дитини; гармонійного розвитку особистості, тобто поєднання трудової підготовки дітей із вирішенням завдань їх розумового, естетичного, морального, фізичного розвитку.

Трудове і фізичне виховання дитини китайці завжди ставили на перший план. Піклування про здоров'я і нормальний фізичний стан дитини, виховання стійкості, витривалості були предметом постійної уваги батьків. Умови, в яких перебував Китай протягом тривалого часу, вимагали досконалої військово-фізичної підготовки чоловічого населення. У стародавніх китайців з раннього віку діти звалили володіти зброєю, опановували військово мистецтво. Вважалось, що домашнє фізичне виховання важливіше ніж те, яке пізніше може дати школа. Сьогодні в Китаї досягнення у спорті є обов'язковою вимогою при вступі чи зміні місця роботи (це стосується і приватних структур) [18].

Важливе місце у традиційному родинному вихованні Китаю завжди посідало морально-етичне виховання. Сім'я в Китаї охоплює від 30 до 150 родичів. У країні є дуже бідні люди, але вони впевнені, що сім'я їм завжди допоможе. Завдяки інституту сім'ї почувують себе захищеними і пенсіонери, бо в Китаї слабка система пенсійного забезпечення і медичного страхування.

Характерною рисою морального виховання в китайській родині є довіра. За дитиною ніколи не стежать, щоб впіймати на місці порушення. Як наслідок, діти виростають впевненими у собі, відповідальними, вміють розрізняти добро і зло, покладатися на власні сили [24].

Особлива увага у китайській сім'ї приділялася розумовому вихованню дітей, яке містить у собі багато цінного і своєрідного: тут діти навчаються самостійно і творчо оволодівати знаннями. У цьому сім'я контрастує з китайськими школами, які, як вважається, не дають глибоких знань і спрямовують навчання лише на механічне зазубрювання матеріалів підручника.

Доцільно звернути увагу й на те, що всі види виховання органічно пов'язувались з естетичним вихованням. Батьки завжди, зокрема власним прикладом, намагалися прищепити любов до прекрасного – до природи, мистецтва, самої людини. Хлопчиків і дівчаток навчали гарних манер, мистецтва спілкування, виховували естетичні смаки. Діти допомагали батькам оздоблювати будинок, опановували мистецтво

танцю, співу, музики. Також варто згадати і про екологічне виховання, якому у китайській етнопедагогіці завжди надавалося великого значення. Природодоцільність виховання з найдавніших часів була центром китайської народної педагогіки. Народ вчив молоде покоління жити в гармонії з природою, любити її, орієнтуватися в оточуючому середовищі, знати прикмети погоди, звички тварин і птахів [4; 14].

Багатотисячолітня педагогічна культура китайського народу знайшла своє відображення в фольклорі: казках, прислів'ях, приказках, баладах, особливо у міфах, – а також у Ці твори увібрали в себе і зберегли для майбутніх поколінь народну мудрість з питань шлюбу, сім'ї та сімейного виховання. Китайці дуже люблять і пишаються своїм минулим. Тому, мабуть, ані міфи, ані міфічні персонажі в Китаї ніколи не стануть лише часткою народного фольклору, а будуть жити разом з людьми, приймаючи активну участь в їх повсякденному житті. Поетичні та драматичні твори сучасних китайських письменників і поетів теж відображають особливості взаємин у родині у давні часи та у сьогоденні [5].

Родинне виховання пов'язане з суспільним життям і багато в чому зі зміною історичних та соціальних обставин теж зазнавало змін. Батьківське виховання дітей корегувалося величезною армією інших соціальних інститутів Китайська традиційна система освіти була сформована ще до початку династії Хань (III ст. до н.е.) і у майже недоторканому вигляді збереглася до середини XIX ст., а потім із незначними змінами (поява приватних шкіл при католицьких церквах та навчальних закладів для жінок) проіснувала до 30-х рр. XX ст. За Законом про освіту 1944 року діти фактично ставали власністю нації. Далі розвиток освіти пішов шляхом (нерідко механічного) запозичення європейських (британської та французької), а згодом – і радянської систем. При цьому чимало надбань китайської класичної школи було втрачено. Система освіти стала надто бюрократичною і складною. Це призвело до зниження батьківської відповідальності за наслідки виховання.

У 50-х роках XX ст. освіта стала важливим чинником прискорення економічного зростання держави. З огляду на це, у 60-90-х роках минулого століття організація взаємодії сім'ї та школи у справі виховання і освіти поступово набувала сучасного вигляду. Участь батьків у шкільному навчанні і вихованні була визнана необхідною для забезпечення

дітей належними навичками і вміннями. Було усвідомлено, що процес виховання особистості може бути сповна реалізований лише в системі спільної дії всіх суб'єктів виховного процесу. Як наслідок, намітилася тенденція до включення сім'ї у складну систему шкільного життя. Акцент змістився на розширення та реальне здійснення батьківських прав, а не на подальше нав'язування обов'язків. Сьогодні китайська школа і сім'я переглядають свої стосунки і намагаються наповнити їх новим змістом. Перспективним напрямком підвищення якості освіти і виховання стає опора на родинну педагогіку [7; 16; 17; 21; 25].

Проведення нами дослідження показало, що зміни, які відбулися в китайській сім'ї за останні десятиріччя, в цілому позитивно вплинули на характер родинного виховання. Втім, є й негативи. Як зазначають китайські і зарубіжні психологи, китайські діти молодше 15 років – це стовідсоткові «маленькі імператори», які дуже добре розуміють, що в сім'ї завжди знайдеться людина, котра з радістю виконає будь-яке їхнє прохання, які дуже рано зрозуміли значення грошей, але не знають, як вони заробляються. Відсутність молодших братів і сестер (наслідок «планування сім'ї») переконує дитину в тому, що вона – центр світу.

Аналіз родинного виховання в Китаї дає підстави для таких **висновків**:

Китайці створили самобутню, вдосконалену багатовіковим досвідом систему виховання, у якій сім'я виступає природним середовищем фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини, основним осередком її матеріальної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження й передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей прийдешнім поколінням. Вона спирається на загальнолюдські норми навчання і виховання, проте реалізує їх, виходячи з національних умов, звичаїв і традицій. Визначальним принципом китайської родинної педагогіки є гуманістичне ставлення до дитини як рівноправного суб'єкта виховання, взаємоповага і довіра.

Китайська сім'я пройшла складний шлях розвитку від великої патріархальної до нуклеарної сім'ї, що призвело до суттєвих змін у її функціях. Головною функцією китайської сім'ї було і залишається виховання підростаючого покоління. Промислова революція і соціальні трансформації ХХ ст. привели до зменшення ролі сім'ї у вихованні мо-

лоді, однак нині спостерігається поступове утвердження традиційних шляхів родинного виховання з поглибленим професійним підходом та зближенням стосунків між батьками та дітьми.

Джерелами китайської родинної педагогіки є педагогічні, філософські та соціокультурні погляди конфуціанства, даосизму і буддизму. Її основними засадами виступають конфуціанські норми «лі» (правила гречності, ритуал), «сяо» (синівська повага) та «ці» (етикет). Ідеалом родинного виховання є людина з сильною волею, особистою гідністю, якій притаманні любов до праці, рідного краю, повага до старших, вміння долати життєві труднощі тощо.

У родинній педагогіці Китаю усі напрями виховання нерозривно пов'язані між собою, але перевага надається не розумовому розвитку особистості, а трудовому, фізичному і моральному вихованню. Така позиція ґрунтується на впевненості китайців, що життєвий успіх визначається передусім переконаннями, навичками, наполегливістю, а не знаннями. Моральне виховання спирається на глибоке почуття любові до Батьківщини і родинного вогнища. У широкій палітрі засобів виховання китайська родинна педагогіка особливе місце відводить традиціям та міфології.

Ефективне виконання сім'єю виховної функції в сучасних умовах зумовлюється її відносинами із суспільством, насамперед школою. У Китаї сьогодні переосмислюються форми співпраці батьків і учителів у напрямку налагодження тісного партнерства задля перенесення досвіду із сім'ї в школу і навпаки та налагодження зв'язку між навчанням дитини в родинному колі і освітньому закладі. Важливим чинником піднесення рівня родинного виховання є підвищення педагогічної культури батьків.

Висвітлені питання не вичерпують усіх проблем, пов'язаних з особливостями родинного виховання в Китаї. Подальших наукових розробок вимагають питання співпраці сім'ї та школи, ідеолого-патріотичного виховання тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов И.Г. Верования и обычаи китайцев / И.Г Баранов. – М.: ИД «Муравей-Гайд», 1999. – 304 с.

2. Ван Личжао. Китайская педагогика / Ван Личжао. – Пекин: Изд. Пекин. пед.ун-та, 1985. – 444 с. (на кит. яз.)
3. Васильев Л. История и культура Китая / Л. Васильев. – М.: Наука, 1974. – 480 с.
4. Васильев Л.С. Культы, религии, традиции в Китае / Л.С. Васильев. – М.: Восточ. лит., 2001. – 488 с.
5. Васильев Л. Конфуцианская цивилизация / Л. Васильев // Азия и Африка, 1996. – № 12. – С. 26-29.
6. Гуо Чжен, Сун Чи. Известные педагоги КНР / Гуо Чжен, Сун Чи. – Тяньцзин: Педагогика, 1993. – 834 с. (на кит. яз.)
7. Ден Сун. Дух китайского образования / Ден Сун. – Нанчжан: Цзинсин. пед. изд-во, 1998. – 787 с. (на кит. яз.)
8. Китайский педагогический ежегодник. – Пекин: Китай. энциклопед. изд-во, 1984. – 1110 с. (на кит. яз.)
9. Клепиков В. Лу Синь как педагог: К 80-летию со дня рождения / В. Клепиков // Народное образование. – 1961. – № 4. – С. 97-103.
10. Ли Дынкай, Дан Фоцго. История педагогики в КНР / Ли Дынкай, Дан Фоцго. – Ченду, 1990. – 572 с. (на кит. яз.)
11. Ма Юнь. Китайская семейная педагогика / Ма Юнь. – Чанша, 1997. – 519 с. (на кит. яз.)
12. Малявин В.В. Китайская цивилизация / В.В. Малявин. – М.: Астрель, Дизайн-Информация; Картография, 2000. – 632 с.
13. Малявин В.В. Сумерки Дао: Культура Китая на пороге Нового времени / В.В. Малявин. – М.: Дизайн. Информация. Картография; Астрель; АСТ, 2000. – 439 с.
14. Мый Жули, Ли Шенжун. Китайская народная педагогика / Мый Жули, Ли Шенжун. – Чанша, 1992. – 428 с. (на кит. яз.)
15. Нан Шен. Выдающиеся деятели китайской педагогики / Нан Шен. – Дайиюн, 1990. – 88 с. (на кит. яз.)
16. Пын Фа, Сюн Сианцюнь. Проблемы развития образования в КНР / Пын Фа, Сюн Сианцюнь. – Ухань: Хубэй. народ. изд-во, 1991. – 676 с. (на кит. яз.)
17. Реформа и развитие китайского образования. – Пекин: Народ. педагогика, 1989. – 239 с. (на кит. яз.)
18. Салтыков Г.Ф. Традиция, механизм ее действия и некоторые ее особенности в Китае / Г.Ф. Салтыков // Роль традиций в истории и культуре Китая / под ред. Л.С. Васильева. – М.: Наука, 1972. – 372 с.